

Aleksandra Żurek

Uniwersytet Warszawski

FORMUŁY DZIEWIĘTNASTOWIECZNYCH AKT CHRZTU NA PRZYKŁADZIE KSIĄG METRYKALNYCH WARSZAWSKIEJ PARAFII ŚW. JANA CHRZCICIELA

Księgi metrykalne, wzorowane na rzymskich spisach urodzonych i ślubów, prowadzone były przez Kościół już w epoce wczesnochrześcijańskiej, prawdopodobnie od trzeciego wieku¹. Rola ksiąg metrykalnych wzrosła wraz z reformacją – podzielonemu Kościołowi służyły jako rejestr wiernych. Obowiązek prowadzenia ksiąg chrztów i ślubów wprowadzony został za pontyfikatu Piusa IV na mocy ustaw soboru trydenckiego, obradującego w latach 1545-1563. Ważnym dokumentem był także Rytuał rzymski, wydany w 1614 roku przez papieża Pawła V, w którym nakazano prowadzenie pięciu rodzajów ksiąg: ochrzczonych, małżeństw, bierzmowanych, zmarłych i *libri animorum*, będących spisem wszystkich parafian. W Rytuale rzymskim zamieszczono także precyzyjnie określone formuły akt, w tym aktu chrztu. Szczegółowe przepisy określały formułę akt nietypowych. Zasady te stopniowo przyjmowały się w Europie; w XVII wieku prowadzenie ksiąg metrykalnych było już powszechne.

Postanowienia soboru w Polsce przyjęto na synodzie piotrkowskim (1577 r.), który akceptował uchwały soboru *in extenso*, nie poświęcając szczególnej uwagi księgom metrykalnym. O jednolitość akt na terenie kraju zadbano dopiero w 1607 roku na synodzie pod przewodnictwem kardynała Bernarda Maciejowskiego. Rytuał piotrkowski z 1631 roku obligował proboszczów do przestrzegania formuł akt, które zawarto w Rytuale rzymskim.

W dziewiętnastowiecznej Warszawie zapisy akt chrztu stanowiły już oficjalne dokumenty państwowe, których prowadzenie określał Kodeks Napoleona (1816),

¹ Historia ksiąg metrykalnych za: K. Dobrowolski, *Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego” 1920, nr 5, s. 90-110 oraz R. Kotecki, *Rejestracja metrykalna wiernych w świetle potrydenckiego ustawodawstwa Kościoła Katolickiego (ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa diecezji Chełmińskiej, Gnieźnieńskiej, Płockiej i Włocławskiej)*, „Nasza Przeszłość” 2009, nr 112, s. 35-75.

zaadaptowany później na grunt polski jako Kodeks cywilny Królestwa Polskiego (1825). Rejestrom metrykalnym poświęcono w nim *Tytuł IV. O aktach stanu cywilnego*. W myśl zawartych w nim przepisów księgi kościelne otrzymały status oficjalnych dokumentów państwowych, duchowny miał zatem dopełniać nie tylko przepisów kościelnych, lecz także cywilnych (art. 71).

Szczegółowe przepisy określały zapis akt urodzeń; poświęcony był im *Dział II. O aktach urodzenia*. Dziecko należało okazać odpowiedniemu urzędnikowi (w wyznaniu katolickim był to ksiądz) do ośmiu dni po jego urodzeniu (art. 95), gdyby natomiast zaszło opóźnienie, w akcie należało odnotować jego przyczynę (art. 97). Dziecko powinien przynieść ojciec, a gdyby nie żył lub nie mógł się stawić, dziecko miało być okazane przez lekarza, chirurga, akuszerkę, tak zwanego urzędnika zdrowia albo inną osobę obecną przy połoгу, a przyczyna nieobecności ojca musiała być odnotowana. Akt powinien być spisany w obecności dwóch świadków w wieku co najmniej 21 lat (art. 98). W akcie musiały się znaleźć: „dzień, godzina, miejsce urodzenia, płeć dziecięcia, imię lub imiona mu dane; tudzież imiona, nazwiska, powołanie, miejsce zamieszkania rodziców jego i świadków” (art. 99). Szczegółowe przepisy, zawarte w art. 100-105, określały sytuacje nietypowe. Ojciec dziecka niesłubnego mógł być odnotowany tylko wówczas, jeśli „przy zapisaniu aktu jest obecny, i dziecię za swe własne uznaje” (art. 100); w akcie nie wolno było jednak odnotować ojca dziecka zrodzonego ze związku kazirodczego lub cudzołożnego² (art. 103). Akt uznania lub przysposobienia dziecka miał być wpisany do księgi z datą, w której się dokonał, przy czym na marginesie aktu urodzenia należało na ten temat dopisać odpowiednią uwagę (art. 101 i 102). Dziecko znalezione należało okazać w dowolnej parafii razem z ubraniem i przedmiotami, które się przy nim znajdowały, a w akcie należało zawrzeć wszystkie znane szczegóły dotyczące dziecka i okoliczności jego odnalezienia, a także jego przypuszczalny wiek (art. 104). Jeśli dziecko urodziło się żywe, ale zmarło przed sporządzeniem aktu, zapisane musiało być zarówno w księgach chrztu, jak i w księgach zgonu. Jeśli spisujący akt nie widział dziecka żywego, zobowiązany był odnotować, że „okazane mu zostało dziecię nieżywe, z oświadczeniem, iż żywe na świat przyszło” (art. 105).

W niniejszym artykule opisano akta chrztu zapisane w rejestrach warszawskiej parafii św. Jana Chrzciciela z lat 1826-1867; na analizowany zbiór składa się ponad 31 tysięcy akt. Wybór takiego zakresu czasowego podyktowany został względami praktycznymi. Z roku 1826 pochodzi pierwsza zachowana księga, w roku 1867 natomiast spisano ostatnią księgę w języku polskim; w kolejnych latach dokumenty prowadzone były po

² Kodeks cywilny Królestwa Polskiego odróżniał pojęcie dziecka urodzonego z nieprawego łoża od dziecka urodzonego w cudzołóstwie, nie podając jednak ich definicji.

rosyjsku³. Badane księgi dostępne są na stronach serwisu *szukajwarchiwach*⁴, a informacje zawarte w aktach chrztu zostały przeze mnie spisane do arkuszy kalkulacyjnych programu Excel tak, że każdemu rodzajowi informacji odpowiada oddzielna kolumna (np. imię ojca, jego nazwisko, wiek, adres, zawód; imię matki, jej nazwisko panięskie, wiek itd.). Taki sposób uporządkowania materiału badawczego pozwalał na odróżnienie akt typowych od nietypowych – opisujących sytuacje niestandardowe.

Akta chrztu, w zwykłej sytuacji, opisywały ceremonię przyjęcia dziecka do Kościoła. Akt rozpoczynano od podania miejsca, w którym chrzest się odbywał, i dokładnej daty (także godziny). Następnie wymieniano osobę, która dziecko przyniosła (najczęściej ojca, czasem akuszerkę lub krewnego), zapisując jej wiek, miejsce zamieszkania i zawód. W ten sposób charakteryzowano także świadków, dwóch mężczyzn. Kolejna informacja dotyczyła płci dziecka, jego daty i miejsca urodzenia, a także imienia i nazwiska rodowego matki. Następnie wymieniano chrzestnych. Jeśli akt sporządzano później niż osiem dni po urodzeniu, podawano przyczynę opóźnienia. Na końcu podawano informację o tym, że akt został przeczytany osobom obecnym przy ceremonii, a także podpisany przez ojca i świadków; jeśli byli niepiśmienni, ten fakt odnotowywano. Typowy akt chrztu wyglądał zatem następująco⁵:

Działo się w (Warszawie), dnia (dwudziestego czwartego) miesiąca (lipca), (tysiąc osiemset czterdziestego czwartego) roku o godzinie (jedenastej z rana). Stawił się (Kasper Zaremba), (wyrobnik), liczący lat (pięćdziesiąt dwa), (w Warszawie) przy ulicy (Białoskórniczej), pod liczbą (dwa tysiące sześćset dwadzieścia siedem) zamieszkały, w obecności (Walentego Rutkowskiego), (służącego dworskiego), tudzież (Macieja Kwiatkowskiego), (sługi kościelnego) obojdwóch pełnoletnich, w (Warszawie) zamieszkałych, i okazał nam dziecię płci (żeńskiej), urodzone (tu w Warszawie) (w mieszkaniu jego), na dniu (trzecim maja roku bieżącego), o godzinie (jedenastej z rana), z jego małżonki (Marianny z Stepińskich), lat (dwadzieścia osiem) mającej. Dziecięciu temu na chrzcie świętym, odbytym w dniu dzisiejszym, nadane zostały imiona (Domicela, Józefa), a rodzicami jego chrzestnymi byli (wyż. wspomniani) (Walenty Rutkowski) z (Eleonorą Czarnecką). Spóźnienie aktu tego nastąpiło z powodu (słabości matki). Niniejszy akt stawiającemu i świadkom przeczytany, podpisanym został (przez nas, ojciec zaś i świadkowie pisać nie umięją).

(podpis księdza)⁶

Nie wszystkie dane reprezentowane były jednakowo w każdym akcie. Jeśli któraś z informacji została przez spisującego przeoczona, robiono odpowiedni dopisek na mar-

³ Ich analiza nie wchodzi w zakres badań polonistycznych.

⁴ <http://szukajwarchiwach.pl/72/161/0/-/?ps=True#tabJednostki> [dostęp: 19.09.2015].

⁵ W nawiasach – tu i dalej – zapisano informacje zmienne, dotyczące indywidualnie każdego aktu; fragmenty poza nawiasami to powtarzalne schematy formuły. Przykłady akt podano w współczesnej pisowni.

⁶ Akt 390, rok 1844; wszystkie akta są dostępne na <http://szukajwarchiwach.pl/72/161/0/-/?ps=True#tabJednostki> [dostęp: 21.09.2015].

ginesie. Świadczy to o tym, że spisujący przykładali wagę do poprawności i kompletności dokumentu – niewiele było akt, w których brakujące dane nie zostały uzupełnione. Kiedy któraś z informacji nie była znana spisującemu i stawiającym, czyniono na ten temat odpowiednią uwagę. Jeśli okoliczności chrztu wymagały specjalnego, bardziej szczegółowego opisu, akta spisywano ze szczególną dbałością o precyzję i uwzględnienie wszystkich danych.

Z analizowanych akt wyodrębniłam zarówno takie, które opisują sytuacje nietypowe, ale przewidziane w Kodeksie, jak i takie, które nie zostały w nim uwzględnione. Do grupy akt, o których mowa w Kodeksie, należą:

1) akta chrztu dzieci urodzonych poza małżeństwem – ojciec nie jest znany (art. 100). Była to najliczniejsza grupa akt nietypowych. Wszystkie spisywano zgodnie z utartym schematem:

[...] Stawiła się (Zuzanna Mostów), (akuszerka) [...] i okazała nam dziecię [...] urodzone z (Marianny Leśniewskiej), niezamężnej, (z służby utrzymującej się) [...]⁷.

2) akta chrztu dzieci urodzonych poza małżeństwem, ale uznanych przez ojca (art. 100). Zgodnie z przepisami, ojciec dziecka nieślubnego musiał być przy ceremonii bezwzględnie obecny. Akt chrztu takiego dziecka wyglądał zatem następująco:

[...] Stawił się (Jan Hazzi), (bezzenny), [...] i okazał nam dziecię [...] wyznając, iż jest ojcem jego, i że je spłodził z (Elżbietą Wojciechowską), niezamężną [...]⁸.

3) akta chrztu dzieci urodzonych z małżeństwa – ojciec nie jest obecny przy ceremonii (art. 98). W takiej sytuacji dziecko przynosiła do chrztu najczęściej akuszerka, a niekiedy także członek rodziny (stopień pokrewieństwa był odnotowywany) lub osoba trzecia⁹. Przyczyna nieobecności ojca zawsze była zapisywana. Przykładowy akt, w którym dziecko przynosiła do chrztu akuszerka, wyglądał następująco:

[...] Stawiła się [...] i okazała nam dziecię [...] urodzone [...] z (Stanisława Grodzkiego) [...] i małżonki tegoż, (Ludwika z Weissów) [...], małżonków [...]. Niestawienie się ojca do aktu tego nastąpiło z powodu (słabości onegoż) [...]¹⁰.

4) akta chrztu dzieci, których ojciec zmarł przed dopełnieniem ceremonii (art. 98). Do grupy tej zaliczyć można zarówno akta opisujące sytuacje, w których ojciec dziecka zmarł już po jego narodzeniu, jak i takie, w których dziecko urodziło się jako pogrobowiec, na przykład:

⁷ Akt 100, rok 1845.

⁸ Akt 19, rok 1848.

⁹ W badanym materiale są także akta odnotowujące sytuację, w której dziecko do chrztu przyniosła osobiście matka. Większość takich akt sporządzono w czasie powstania styczniowego.

¹⁰ Akt 139, rok 1850.

[...] Stawiła się [...] i okazała nam dziecię [...] urodzone [...] z niegdy (Ignacego Dziegielewskiego), (byłego wojskowego), i żyjącej (Józefy z Głoskowskich) [...], małżonków [...]¹¹.

5) akta chrztu dzieci, których matka jest wdową, a ojciec nie jest znany (art. 98).

Akta te miały formuły bardzo podobne do akt chrztów dzieci zrodzonych poza małżeństwem, różnił je jedynie stan cywilny matki. Sytuację taką opisywano w następujący sposób:

[...] Stawiła się [...] i okazała nam dziecię [...] urodzone z (Anny Pietrowskiej), wdowy od lat (czterech) [...]¹².

6) akt przysposobienia dziecka lub osoby dorosłej (art. 102). Akta te miały szczególnie rozbudowaną formułę, określano bowiem szczegółowo dokumenty państwowe, na których podstawie dokonywano przysposobienia; było to zatem wpisanie do ksiąg kościelnych postanowienia wydanego przez władze świeckie. Taki akt wyglądał następująco:

[...] Przed nami, niżej podpisanym [...], stawili się osobiście [...], a okazawszy nam (w wyciągu głównym wyrok Trybunału Apelacyjnego Królestwa Polskiego z dnia drugiego, czternastego marca roku bieżącego), żądali, aby przysposobienie (Antoniego Kamińskiego) [...], przez nich na wychowaniu zostającego, syna (niegdy Marcina Kamińskiego) i (Marianny z Bujalskich), małżonków, [...], aktem na dniu (dwudziestym czwartym listopada, szóstym grudnia tysiąc osiemset czterdziestego drugiego) roku, przed (Sądem Pokoju Okręgu i Miasta Warszawy wydziału pierwszego) zdziałanym, dopełnione, do ksiąg religijno-cywilnych (parafii świętego Jana), wpisane zostało. My przekonawszy się, iż rzeczony przysposobienie (wyrokiem Trybunału Cywilnego pierwszej instancji Guberni Mazowieckiej na dniu dziewiątym, dwudziestym pierwszym stycznia roku bieżącego, a Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego, na dniu drugim czternastym marca tegoż) roku zapadłym, za zezwoleniem przysposobionego, zatwierdzonym zostało. Zatem, mając sobie za oryginał (wyrok Sądu Apelacyjnego) wyżej wzmiankowany do akt załączony, niniejszy akt spisaliśmy, którym w imieniu prawa ogłaszamy, iż (Feliks Bochyński i Urszula z Bujalskich), małżonkowie, (Antoniego Kamińskiego) za (syna) swego przysposabiają [...]¹³.

7) chrzest dziecka znalezione lub podrzuconego (art. 104). Zgodnie z zaleceniami zawartymi w Kodeksie, spisujący akt starał się podać możliwie najwięcej szczegółów dotyczących dziecka i okoliczności, w których je odnaleziono, na przykład:

[...] Stawiła się [...] i okazała nam dziecię płci (żeńskiej), (tygodni osiem) mieć mogące, na dniu (osiemnastego miesiąca i roku bieżących o godzinie wpół do siódmej wieczorem) (w domu pod liczbą wyż. rzeczoną przy schodach) przez nią znalezione, które, jak oświadcza, (owinięte było w ubogą odzież) [...], oraz iż przy tymże dziecięciu nie zostawiono żadnego śladu ani pisma, z czego by dojąć pochodzenia rodziców onegoż, o dacie urodzenia i czyli chrzest święty odbyty został lub nie. Dziecięciu temu na chrzcie świętym, pod warunkiem odbyty w dniu

¹¹ Akt 76, rok 1839.

¹² Akt 5, rok 1859.

¹³ Akt 191, rok 1843.

dzisiejszym, nadane zostały imiona (Maria Anna Klementyna), z nazwiskiem (według życzenia kumów Kruczkowska) [...] ¹⁴.

8) zapisanie w księgach dziecka zmarłego (art. 105). W akcie chrztu odnotowywano narodzenie i śmierć dziecka zgodnie z obowiązującą formułą:

[...] Stawił się [...] i okazał nam dziecię płci (męskiej), już umarłe, z oświadczeniem, iż żywe na świat przyszło [...] ¹⁵.

W badanym materiale znajdują się także akta opisujące sytuacje, których nie przewidziano w Kodeksie. Należą do nich między innymi:

1) akta chrztu dzieci, których matka jest rozwiedziona, na przykład:

[...] Stawiła się (Małgorzata z Wiewiurkowskich, pierwszego ślubu Akord, powtórnego teraz Wojciechowska) [...] i przedstawiła nam (córkę), urodzoną [...] z niej i z jej małżonka, z którym się rozwiodła, (Józefa Akord) [...] ¹⁶.

2) zapisanie odbytego wcześniej chrztu z wody, na przykład:

[...] Wiadomo czynimy, że [...] dopełnionym został obrzęd chrztu świętego z ceremonii nad (Wojciechem Maurycem), ochrzczonym poprzednio z wody [...] ¹⁷.

3) chrzest osób innego wyznania (najczęściej mojżeszowego) ¹⁸. Akta te charakteryzowały się mniejszym niż pozostałe stopniem szczegółowości, gdyż bardzo często nazwiska rodziców nie były znane; rzadko odnotowywano też zawód ojca. Przykładowy akt wygląda następująco:

[...] Stawił się [...] i oświadczył nam, iż [...] nowonawrócony z wyznania mojżeszowego (Icek Szmulowicz) [...], urodzony (w Warszawie), z (niegdy Szmula Ickowicza) [...], i małżonki tegoż (Beyli z Icków), [...], przyjął wiarę świętą rzymsko-katolicką, któremu na chrzcie świętym [...] nadane zostało imię (Józef), nazwisko zaś przybrano mu (Smoleński) [...] ¹⁹.

4) chrzest osoby dorosłej. Akt taki niewiele się różnił od chrztu dziecka, dodawano jedynie informację, że ceremonii dopełniono nad młodzianem lub panną, na przykład:

[...] Wiadomo czynimy, że w dniu dzisiejszym [...] dopełniony został obrzęd chrztu świętego z ceremonii nad (Janem Tryllerowiczem), (młodzianem) [...] ²⁰.

¹⁴ Akt 649, rok 1851.

¹⁵ Akt 57, rok 1839.

¹⁶ Akt 567, rok 1839.

¹⁷ Akt 323, rok 1852.

¹⁸ Antroponimia konwertytów została przeze mnie opisana szczegółowo w artykule *Antroponimia nowo ochrzczonych żydów na podstawie ksiąg chrztu parafii św. Jana Chrzyciela w Warszawie z lat 1839-1848*, w druku.

¹⁹ Akt 133, rok 1832.

²⁰ Akt 71, rok 1844.

5) **chrzest bliźniąt lub trojczków.** W aktach tych pojawiało się jedynie dodatkowe określenie dziecka: „jedno z bliźniąt”, na przykład:

[...] Stawił się [...] i okazał nam dziecię płci (żeńskiej), jedno z bliźniąt [...] ²¹.

6) **wpisanie do ksiąg kościelnych aktu cywilnego,** na przykład:

[...] Wiadomo czynimy, iż [...] dopełnionym został obrzęd chrztu świętego nad (Emilią Marianną) [...], której akt urodzenia wpisanym został w akta (Stanu Cywilnego, gminy cyrkułu czwartego miasta Warszawy) [...] ²².

7) **sprostowanie aktu.** Wpisy te odznaczały się dużą szczegółowością i powiązane były z dokumentami wydanymi przez władze cywilne (tak, jak w aktach przysposobienia), na przykład:

[...] Stawił się [...] i zeznał, iż gdy akt urodzenia (Marcelego, Ksawerego) [...], syna (jego), [...] mylnie zapisany, na zasadzie (Wyroku Trybunału Cywilnego pierwszej instancji Guberni Warszawskiej) [...] sprostowanym bądź ma, i wzmianka o ten rozporządzeniu na owym akcie już uczynioną została, przeto stawiający w dalszym wykonaniu tegoż wyroku sporządzenia nowego aktu urodzenia żąda, i skutkiem tego oświadczają, iż na dniu (jedenastym stycznia tysiąc osiemset trzydziestego szóstego) roku [...] zrodzonym zostało z niego i jego małżonki (Justyny z Dziekońskich) [...], dziecię płci (męskiej), któremu na chrzcie świętym [...] nadane zostały imiona (Marceli Ksawery), a rodzicami jego chrzestnymi byli [...] ²³.

8) **dopisek (najczęściej po rosyjsku) na marginesie,** będący późniejszym uzupełnieniem informacji, których zabrakło w akcie.

W badanym materiale odnotowano także akta zupełnie wyjątkowe, które pojawiły się jednokrotnie, a które świadczą o dbałości o precyzję w spisywaniu dokumentów. Należą do nich między innymi chrzest nieślubnego dziecka, którego rodzice są w separacji ²⁴, informacja, że „świadek [...] dla słabości ręki podpisać się nie mógł” ²⁵, a także akt, w którym zapisano szczegóły śmierci matki dziecka („matka przez utonięcie w rzece Wiśle roku tysiąc osiemset osiemnastego życie swe zakończyła” ²⁶).

Akta nietypowe obejmowały zatem zarówno sytuacje określone w Kodeksie cywilnym, jak i takie, które ze względu na swą wyjątkowość się w nim nie znalazły. Mimo to każda z nich opisana była w sposób dokładny, przemyślany i taki, który możliwie najbardziej upodabniał akt religijny do dokumentu państwowego. Ograniczona objętość artykułu nie pozwoliła na przytoczenie wszystkich sytuacji wyjątkowych odnotowanych w księgach, jednak zacytowane przykłady wydają się wystarczającą

²¹ Akt 886, rok 1861.

²² Akt 290, rok 1840.

²³ Akt 411, rok 1847.

²⁴ Akt 447, rok 1849.

²⁵ Akt 359, rok 1839.

²⁶ Akt 441, rok 1828.

podstawą do stwierdzenia, że duchowni – na mocy prawa będący także urzędnikami państwowymi – mieli świadomość swojej cywilnej roli i rzetelnie wypełniali obowiązki, które nałożył na nich Kodeks cywilny Królestwa Polskiego. W zapisach akt przysposobienia oraz w sprostowaniach akt widoczna jest także współpraca między władzami świeckimi i duchownymi. Pewna powtarzalność schematów, także w aktach, które w Kodeksie cywilnym Królestwa Polskiego nie zostały szczegółowo określone, wskazuje na to, że księża mogli się posługiwać gotowymi formularzami²⁷.

Bibliografia

- Dobrowolski K., *Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego” 1920, nr 5, s. 90-110.
<http://szukajwarchiwach.pl/72/161/0/-/?ps=True#tabJednostki> [dostęp: 19.09.2015].
 Kodeks cywilny Królestwa Polskiego, „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, t. 10, nr 41, Warszawa 1825.
 Konitz H., Olszewski F., *Podręcznik dla władz gminnych obejmujący zbiór przepisów i postanowień, obowiązujących władze gminne w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1883.
 Kotecki R., *Rejestracja metrykalna wiernych w świetle potrydenckiego ustawodawstwa Kościoła katolickiego (ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa diecezji Chełmińskiej, Gnieźnieńskiej, Płockiej i Włocławskiej)*, „Nasza Przeszłość” 2009, nr 112, s. 35-75.
 Muchanow P., *O aktach stanu cywilnego*, Warszawa 1958.
 Żurek A., *Antroponimia nowo ochrzczonych żydów na podstawie ksiąg chrztu parafii św. Jana Chrzciciela w Warszawie z lat 1839-1848*, w druku.

Formuły dziewiętnastowiecznych akt chrztu na przykładzie ksiąg metrykalnych warszawskiej parafii św. Jana Chrzciciela

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie formuł dziewiętnastowiecznych akt chrztu na przykładzie ksiąg metrykalnych parafii św. Jana Chrzciciela w Warszawie z lat 1826-1867. Po krótkim omówieniu historii ksiąg metrykalnych i obowiązującego w Królestwie Polskim prawa zaprezentowany został sposób, w jaki spisywano akta chrztu – zarówno w sytuacjach typowych, jak i nietypowych, na przykład gdy ojciec dziecka nie był znany lub gdy obrzęd chrztu dokonywany był nad osobą dorosłą. Sytuacje nietypowe podzielono na dwie kategorie: takie, które przewidziano w Kodeksie cywilnym, i takie, które ze względu na swoją niezwykłość nie zostały w nim opisane. Analiza wykazała, że akta spisywane były według powtarzalnych formuł – być może zatem posługiwano się gotowymi formularzami.

Słowa kluczowe: antroponimia, akta metrykalne, chrzty, Warszawa, XIX wiek, prawo

²⁷ Szczegółowe instrukcje spisywania akt, wraz ze ściśle określonymi formularzami, opisane zostały m.in. w książkach: P. Muchanow, *O aktach stanu cywilnego* (s. 99-109) oraz H. Konitz i F. Olszewski *Podręcznik dla władz gminnych obejmujący zbiór przepisów i postanowień, obowiązujących władze gminne w Królestwie Polskiem* (s. 129-133).

19th-century acts baptism formulas based on the example of register books of the St. John's parish in Warsaw

Summary: The aim of the article is to introduce the 19th-century formulas of the acts of baptism based on the example of register books of St. John's parish in Warsaw from the years 1826-1867. After a brief introduction of the history of register books and the Polish Kingdom's applicable laws and regulations, the author presents the ways in which acts of baptism were written both in usual and unusual circumstances, for instance when the father of a child was unknown, or when baptism of an adult individual was performed. The unusual circumstances have been divided into two separate categories: the ones which were anticipated in the Civil Code and the ones which – due to their extraordinariness – were not described there. The analysis has shown that the acts were written in accordance with certain, repetitive formulas – therefore it is possible that perhaps some ready-made forms or questionnaires were already in use at the time.

Key words: anthroponomastics, parish registers, baptisms, Warsaw, 19th century, law